

ԼԵՅՊՑԻԻԽ ԵՒ ՆՐԱ ՆՇԱՆԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վանառակամութեան ու գիտութեանց
նկատմամբ :

Լէյպցիիք Եւրոպիոյ նշանաւոր քաղաքներից մէկն է : Նա ընկած է մի լայնատարած ու բերրի դաշտավայրի վրայ , զոր առողջանում են երեք օձապտոյտ առատահոս գետակներ իրենց բաղուններովը , որ և մի քանի մը ղոն հեռաւորութեամբ շատ կենդանացած է երեւում , տեսնելով թէ ինչպէս փոխ առ փոխ միմեանց յաջորդում են դաշտեր , մարգեր , անտառներ և նա մանաւանդ բաղմամբիւ չէն գիւղորայք : Այդ գետակների խառնման տեղը Հենրիկոս Ա . թագաւորը շինեց մի փոքրիկ դղեակ պահպանաց համար , որի չորս կողմ աստիճանութիւն որոնող գիւղականաց համար բնակութեան տեղի դարձաւ և շուտով ձեւակերպուեցաւ մի գիւղ , որը այդ առաջինով երեւում է առաջին անգամ 1015 թուականին : Լէյպցիի անունագերմաներէն չէ , այլ ծագում է սլաւոնական բառիցս *сиръ* , որէ թմբի կամ կակի . ուստի հաւանական է որ քաղաքիս նախնի բնակիչները սլավոններ եղած պիտի լինին , բայց փոքր առ փոքր խառնուելով գերմանական ցեղերի հետ , աննկատելի կերպիւ անհետացել են բոլորովին : Եթէ մեր ուշքը դարձնենք այն քաղաքական անցքերի վերայ , որոնք անցել են այստեղ , այն ժամանակը պիտի խոստովանենք որ Լէյպցիիք Եւրոպիոյ քաղաքական կեանքի մէջ նշանաւոր դեր է խաղացած : Յեղափոխութեան կեղծոններից մէկն էլ Լէյպցիիսն էր և չնայելով որ շատ քաղաքայիք զոհ դնացին Քէյզեր մօրուսաւոր Գուբսի սրին , շատերը

տանջանքի ենթարկուեցան և կամ աքսորուեցան , սակայն Լիւտերի վարդապետութիւնը այստեղ իրեն ջերմ պաշտպաններ գտաւ և այստեղից տարածուեցաւ բոլոր Սպբսնիա : Երեսնամեայ և եօթնամեայ պատերազմների քաղաքացւոց հասուցած աղէտների ու տառապանքները քիչ չեն , բայց Լէյպցիիսի կենաց սարսափելի ու դառնագին օրերը Նապօլէօն Ա . արշաւանքին էր , որ ոչ միայն քաղաքացւոց անտանելի ծախքերի մէջ ձգեց , այլ նաև քաղաքի մի նշանաւոր մասը աւերակ դարձրուց : Թող ներուի մեզ մի այդպիսի նշանաւոր անցքի վերայ փոքր ինչ երկարօրէն խօսիլ :

Նապօլէօնը յետ դառնալով Ռուսիայից 1813 թ . Յուլիա ամսումը և իրեն դաշնակից ունենալով Սպբսնիան , ամրացու Լէյպցիիսի մէջ 180,000 զօրքով : Գորա ետեւից եկան Ռուսներն ու իրենց դաշնակից տէրութեանց զօրքերը , որոց թիւը հասնում էր մինչև 300,000 : Հոկտեմբերի 16-ին սկսուեցան քաղաքիս շրջակայքում պատերազմի կործանիչ գործողութիւնքը , որոց վրայ մինչև այսօր շատ ականատեսներից կարող էք սարսափեցուցիչ տեղեկութիւններ ստանալ : Պատերազմի ժամանակ Նապօլէօնն էր իւր զօրքի հրամանատարը , սակայն նորա ջանքն ու ճարտարութիւնը ՚ի դերեւ ելան և նա ստիպուած էր Հոկտ . 18 թուինել պատերազմի դաշտը եւ ամրանալ քաղաքի մէջ . իսկ հետեւեալ օրը փախուստ տալով նոյն քաղաքից դէպ ՚ի Գաղղիա կամեցաւ աղստել Եւրոպան իւր մորդախանձ աշխարհակալութիւնից : Այս անցքը ահա առիթ եղաւ քաղաքի մի քանի արժանայիշատակ արձանագրութեանց : Գրիմելով դէպ ՚ի քաղաքիս արեւելեան կողմը , ձեր աչքի առաջ հան

գիտանում է մի ընդարձակ դաշտա-
վայր, որի մէջ տեղը բարձրանում
է մի շղթայակապ սիւներով, ծաղիկ-
ներով ու ծառերով զարդարած՝ բլրակ:
Այդ բլրակի վերայ կանգնած է մի
հաստամարմին արձան, որի գլխին կը
գտնէք աշխարհակալի փեղդորը, գի-
տակն ու սուրը, և որի արեւելեան ե-
րեսին ոսկեփայլ քանդակած է. «Այս
տեղ էր կանգնած Նապոլէօն 1813 թ.
Հոկտ. 18 և գիտում աղբաց պատե-
րազմն». իսկ հակադիր երեսին կար-
գում էք դուք «Տէրն է ճշմարիտ զի-
նուորը, Տէր է անուն նորա». Յա-
ռաջ գնալով դէպի մերձակայ Մոյս-
գորֆ գիւղը դուք անընդհատ հան-
դիպում էք աստ և անգ փոքրիկ սիւ-
նակների, որոնք կամ արձանագործած
ուշին իրանց վրայ այգտեղ կանգնած
զօրավարի անունն ու նրա զօրաց քա-
նակութիւնը և կամ մի նշանաւոր ան-
ձնի անկման տեղն են ցուցանում: Հաս-
նում եք Մոյսգորֆ գիւղը և այստեղ՝
մի անտառատառ ձորակի բերնում՝
գարձեալ գտնում էք դուք Նապոլէօ-
նին պէս մի շքեղ արձանագիր, որ կը-
րում է իւր վերայ դաշնակից տէրու-
թեանց զօրաց սպարապետի անունը—
Շվարցենբերգ: Այդ արձանի տակ՝
ձորակի միջին՝ գտնվում է մի փոքրիկ
ձեռակերտ անձաւիկ, որի վանդակա-
պատ լուսամուտից տեսնում էք դուք
պատերի վրայ կախած մի մարդու ոս-
կորովը, տարձակներ ու սրեր. իսկ
յատակի վերայ ընկած են թնդանթ-
ների գնդակներ: Այս յիշատակարան-
ները ի յուշածնելով ինձ արիւնխախտ
Նապոլէօնի անունն ու աշխարհաստ-
սան գործերը, ինչէր չը զարթեցրին
լի սրտիս մէջ. . . Այո՛, Տէրն է մի
միայնակ ճշմարիտ զինուորը, Տէր է
անուն նորա: Նրանի՛ նրան, ով որ
հաւատում է ևւ յոյս ունի:

Գալով վաճառականական նշանա-
կութեան, պիտի ասենք, որ Համ-
բուրգից յետոյ Լէյպցիխը իւր տօնա-
վաճառներով Գերմանիոյ առաջին վա-
ճառաշահ քաղաքն և քաղաքակրթեալ
աշխարհի նշանաւորագոյն կենդրոննե-
րից մէկն է: Վաճառականութիւնը՝
բացի գիտական ու պաշտօնակալ ան-
ձանց՝ քաղաքի բոլոր բնակչաց կենսա-
կան ակտիւնն է դարձած: Արդէն
Ժ. Դարումը Լէյպցիխ արտօնաւորած
վաճառանոցներ ունէր, որ և Ժ. Ե. դա-
րումը ընդունեցան տօնավաճառների
բնաւորութիւն: Փրիդրիկս հեղ մա-
կանուանելոյն ու Մաքսիմիլեան Ս. չե-
նորհաբաշխութեամբ Լէյպցիխը ա-
րագնթաց յառաջացաւ և այն քաղաք-
ները, որք ի սկզբան մրցանակից էին
նորան, այժմ անկարող էին կանգնել
Լէյպցիխի տուրեւատի դէմ: Սա-
կայն երեսնամեայ և ապա եօթնամեայ
պատերազմները, Նապոլէօնի արշա-
ւանքն ու նորա կործանիչ «Յամաքս-
յին» (Continental) կոչուած սիստե-
մը, որով Անգլիացւոց վաճառակա-
նական նաւերին արգելւում էր Գաղ-
ղիայի և կամ նորա դաշնակից տէրու-
թեանց նաւահանգիստը մտնելու, ար-
գելական „prohibitif — և “պաշտպո-
նիչ» — protecteur կոչուած սիստեմնե-
րը, որոնցից առաջինը արգելում էր
այն ապրանքների մուտքը, որք կարող
էին մրցել տեղական ձեռագործութեան
հետ, իսկ երկրորդը թոյլ էր տալիս այն
ապրանքների մուտքը, որք չէին կարող
մի նմանօրինակ մրցութիւն յարուցա-
նել ներքին վաճառատեղեաց մէջ, եւ
որոնց հետեւելով սկսեցին բարձր մաքս
նշանակել ներս մտնող ձեռագործ և
դուրս տանուող հում ապրանքների
վրայ, այս բոլորը վաճառականութիւ-
նը հասցրին իրեն ճգնաժամին և առ-
տիճան առ աստիճան բարձրանում և

լիւրի էր լինում վաճառատեղեաց բողջքը : Այդ ընդհանուր տաքնայի ժամանակ Լէյպցիցիսին վիճակուած էր մեծամեծ աղէտներ կրելու և շատ ուշ ոտի կը կանգնէր՝ եթէ Սաքսոնիան ևս չը փոխէր իւր սկզբունքը և ստորագրելով գաշնակից չը ընէր 1828 թուին ընդհանուր Գերմանիայի մաքսային օրէնքներին, որով հաստատուեցաւ առաւել ազատ վաճառականութիւն, որով և Լէյպցիցիսի առուտունն ու առնաւաճառները սկսան յառաջուանից առուել կենդանութիւն ստանալ եւ անհամեմատ արագութեամբ յառաջ ընթանալ : Քաղաքի հարուստ վաճառականութիւնը պատճառ եղաւ 1835 թուին Լէյպցիցիս-Գրեզգենեան երկաթուղւոյ շինութեանը, որ և Գերմանիոյ մեծամեծ երկաթուղիների շարժառիթը դարձաւ : Բացի այդ վերոյիշեալ գծից, շուտով մէկը միւսին հետեւեցան և այլ չորս գծեր, այնպէս որ Լէյպցիցիսը այժմ Գերմանական երկաթուղիների մի ծանրակշիւ կեդրոնն է ներկայացնում : Լէյպցիցիսի վաճառաշահութեան գլխաւոր առարկաներն են բացի երկրի բերքերից ու քաղաքային ձեռագործութեան արդիւնքներից, նաեւ Արդիական, Բելգիական ու Զուիցցերական մանուածք տարեկան 10 միլիոն ռուբլուց առաւել, նոյնպէս և տեղական թոկի ու մազի մանած, հում անների մետաքս (2 միլիոն ռուբլ), բամբակի ու բրդեայ ապրանքներ, մահուդ, կիսամետաքս, դիպակներ, փէսայ գործուածներ, բաւիստ և այլն (ի միասին տարեկան — 10 միլիոն ռ.) : Վերջին ժամանակները կոյնիական ապրանքները շատ մեծ գործածութեան մէջ մտան այս տեղ (6 միլիոնից առաւել) : Հում ապրանքների համար Լէյպցիցիսը այժմ աշխարհիս գլխուոր վաճառանոցներից մէկն

ԺԱ.

է. սա ընդունում է օրինակ համար տուրեկան 6—7 միլիոն թալերի միմիայն մաղեղէն, որ համայն երկրագնդիս արտադրութեան մի երրորդ մասն է, այդ հաշուով Ռուսաստանից ու Ասիայից Լէյպցիցիսը ստանում է 1,400,000 թալերի մաղեղէն : Պիտի ասենք, որ քաղաքիս երեք տոնալաճառները (այն է յունվարին, ապրիլին ու սեպտեմբերին) պատճառ են եղած տեղւոյս ապրանքի մուտքը արագընթաց բարձրանալուն. օրինակ՝ 1837 թուականին բոլոր ներս մտած ձեռագործ ապրանքի քաշն էր 28,000 յենաներ, իսկ 22 տարուայ ընթացքում՝ այն է 59 թուականին այդ քաշը հասնում է մինչև 80,000 յենաների : Հում ապրանքի մուտքը 5,000-ից բարձրանում է 10,000, իսկ կոյնիական ապրանքներինը 24,000-ից — 146,000 յենաներ : Տոնալաճառների ժամանակ այստեղ վաճառվում են բացի հում և վերոյիշեալ ձեռագործ ապրանքներից նաեւ կաշուեղէն, ձիու և խոզի մազ, բամբակեղէն, մահուդեղէն և այլն : Տոնալաճառների ժամանակ լինում են այստեղ և Հայեր, որք կամ մաղեղէն են բերում ծախելու և կամ մահուդեղէն են գնում Պարսկաստան տանելու : Թէ ինչ աստիճանի ծաղկած գրութեան մէջ է Լէյպցիցիսի առուտունը, բաւական ենք համարում ասել, որ միայն նամակատան միջոցաւ ստացած դրամական ծրարների թիւը միջին թուով տարեկան հասնում է մինչև 500,000 որոնց արժէքը — 95 միլիոն թալեր : Սակայն պիտի նշեալենք այստեղ, որ Փրանց — Պրուսական պատերազմից յետոյ առհասարակ Գերմանիայի առուտունն ընկած գրութեան մէջ է : Այս վերջին տոնալաճառի ժամանակ ոչ մի Լէյպցիցիսցու բերանից մի ուրախալի իօսք չէլը լիլ — բոլորեքեանք գանգատում էին

գործերի վատ դրութեան վերայ :

Լէյպցիխի վաճառականութեան մի էական մասն է գրավաճառութիւնը : Երբ ժ. Գարումը Ծրանկֆուրտից արւադրութիւնը տեղափոխուեցաւ այս տեղ, Լէյպցիխ գարձաւ ինչպէս Պերմանական աղբային, նոյնպէս և օտար աղբաց մատենագրութեանց, գեղարուեստական ու երաժշտական ձայնագրութեանց վաճառականութեան կեդրոնը : Թէ ինչ արագութեամբ է յառաջանում այս տեղ վաճառականութիւնը, բաւական ենք համարում ասել որ 1853 թ. տեղւոյս գրավաճառների թիւը հասնում էր մինչև 150 ի, իսկ այժմ նոցա թիւը 200-ից առաւել է, որոնցից համարեա 80 բաշտապէս գրքեր են ընդունում իրենց հաշուով տպագրելու : Գոցանից 25 ը ունի սեպհական տպագրատներ հարուստ ու նորագոյն սխառն մամուլներով, որոնք յայտնի են իրենց լայնածաւալ գործակատարութեամբ ոչ միայն Պերմանիայում, այլ և բոլոր Եւրոպայում : Այստեղ հրատարակվում են թուով 172 լրագիր ու շաբաթաթերթ : Ահա այդպիսի հարուստ գրավաճառութիւնն էր պատճառ, որ Լէյպցիխ ձգեց առ ինքը ոչ միայն բաղմամբիւ հեղինակներ ու գիտնականներ, այլ և գեղարուեստներին ու երաժշտական երկասիրութեանց մի օտարոտի կենդանութիւն բաշխեց :

Մտաւոր զարգացման նպաստող հիմնարկութեանց մէջ նշանաւորագունից մէկն է քաղաքային մատենադարանը, որ իւր ընդարձակ դահլիճների մէջ պարունակում է մինչև 110,000 մատեան և 2,000 ձեռագիր : Բացի դորանից այստեղ գտնվում են մինչև 30 ընթերցարաններ, որոնք շնչին վճարով հայթհայթում են ընթերցասէր ժողովուրդեան ամենայն կերպիւ ընթերցա-

սիրելի գրեանք, 1865 թուականին մի ընկերութիւն բացաւ այստեղ մի լրագրասենեակ, ուր ստացվում են հոջակաւոր գերմանական, գաղղական ու անգղիական լրագրեր և շնչին վճարով տալիս են կարգալու : Ընթերցասիրողը ստանում է 4 կամ 5 թաւերով մինչև 10 հատ լրագիր : Իսկ ընկերութիւնը ունենալով բաղմամբիւ բաժանորդներ — համարեա Լէյպցիխի բոլոր ընտանիքները — մեծ գումար է վաստակում :

Մտաւոր զարգացման ասպարիզում իբր նշանաւոր դեր խաղացող են նաև քաղաքիս երկու գիմնադիսները օրււորդաց, իրական (Realschule), վաճառականութեան դպրոցները, երկու ղննուորսկան և եօթը ժողովրդական ուսումնարանները, գրական դիմներ, կոլրերի ու համրութեւրի վարժոցները : Թողնելով դոքա մի ուրիշ գիպող ժամանակի, դառնանք այժմ համալսարանին :

Գիտնական հիմնարկութեանց մէջ առաջին տեղն է բռնում համալսարանը, որի հիմնարկութեանը պատճառ եղաւ 1409 թուականին Բահեմայւոց ու Պերմանայւոց մէջ ծագած խռովութիւնքը, որոց հետեւանքը եղաւ այն, որ գերմանացի ուսանողները մեծ թուով գաղթեցին Լէյպցիխ : Սկզբում համալսարանին հետ միացրած էին մեծ ու փոքր արքունի և օրիորդաց ուսումնարանները, որոնց մէջ դասախօսութիւն անող քսան մատենագրերի ռոճիկները հայթհայթելու համար համալսարանին ընծայուեցան տէրութիւնից 3 գիւղ, իսկ Պապ Յովհաննէս իգ-ից — վեց կանոնիկոսութիւն : Սակայն պիտի ասենք, որ Կայսրնտիր Մօրիցը համարեա համալսարանի շրջհիմնադիրը եղաւ, նուիրելով նորան Ս. Պաւլինեան վանքն ու ստացուածքը,

ուր այժմ եւ զետեղուած է համալսարանը, հինգ գիւղ և մի քանի ուրիշ վանուց եկամուտներ : 1866 թուականին այստեղ աղքատ ուսանողաց համար շինուեցաւ ընդհանուր սեղանատուն և նշանակուեցան բազմաթիւ թոշակներ (stipendium) : Սաքսոնիայի երկու վերջին թագաւորները՝ Փրիդրիկոսի ու Յովհաննիսի ժամանակ, համալսարանների միջոցները առաւել շատացնելու եկամուտները աճեցնելու նպատակաւ հոյակապ համալսարանական տրւներ շինուեցան, որք և մեծ արդիւնքի աղբիւր են դարձած այժմ : Սակայն քաղաքի մէջ համալսարանը ունի քառասուն և մէկ հարուստ արդիւնաբեր և հոյակապ տներ, յորոց շատ նշանաւոր են աստեղագիտանոցը, բնագիտական, բնաբուժական, անատոմիական (pathologie) գործանոցները (laboratoire) և հիւանդանոցները : Համալսարանին են պատկանում նաեւ բազմի մի ընդարձակ գրադարանից ուր գրասանվում են 200,000 ընտիր մատենք և 2,500 ձեռագիրք, նաեւ դրամական, հնախօսական, հանրախօսական, կենդանաբանական և այլք՝ մինչ 20 թանգարաններ ու ժողովածուներ : Համալսարանի տարեկան ծախսը հասնում է 170,000 թալերի : Իւր երկար ժամանակեայ գոյութեան ընթացքում Լէյպցիխի համալսարանը ստացել է Գերմանիայից բարձրագոյն ուսումնարանների ամենահռչակաւորի փառքը եւ իւր ուսուցիչների մէջ համարում է շատ ականաւոր անուններ : Ուսանողների թիւը մեր դարու սկզբներումը հասնում էր մինչ 1,300, բայց յետոյ կառավարութեան ու վարչութեան շնորհիւ անկաւ մինչ ութ հարիւրի և միայն Յովհաննէս թագաւորի խոհեմ խնամարկութեամբ կրկին բարձրացաւ և 66 թուականին համալսարանը կրկին

հաշվում էր 1179 ուսանող : Իսկ այժմ ուսանողաց թիւը մի դարմանալի արագութեամբ աճելով հասել է մինչ 2865, որոնցից միայն 90-ն են ազատ լսողներ, այնպէս որ այժմ Լէյպցիխի համալսարանը Գերմանիոյ մէջ ուսանողաց քանակութեան նկատմամբ առաջինն է : Այս իրողութիւնը պարտական է համալսարանի ահագին հարստութեան, որ միջոց է տալիս պահել իւր ամբիոնների վերայ մեծահռչակ պրոֆեսսորներ, որոնց անուանվոյ և ժողովում են յամենուստեք՝ երկրագնդի ամեն ծայրերից, բազմաթիւ ուսանողներ : Սաքսոնացի ուսանողներ շատ քիչ կան — 981 . Իսկ մնացեալ 1884-օտարներ են, այդ թւում 5-ը Ասիայից են, 2 Աֆրիկայից, 48 Ամերիկայից, 1 Աւստրալիայից եւ 5 Ռուսահայատակ Հայեր : Աստուածաբանութեան ուսանողների թիւը հասնում է 356, իրաւաբանութեանը — 990 ի, բժշկականութեանը 346, փիլիսոփայութեանը — 1083 :

Ի դէպ է մեզ այս տեղ մի քանի խօսք ասել ուսանողաց կենաց վերայ : Ուսանողաց դասը այս տեղ ինչպէս և ամբողջ Գերմանիայում՝ ներկայացնում է մի օտարոտի երիտասարդութիւն : Նոքա ժողովուրդով ըստ մեծի մասին ուրիշ քաղաքներից, ուստի և բացակայ գոնիւրով ծնողաց տեսչութիւնից, իրենց ուսանողական ժամերը վարում են սանձարձակ աղատութեամբ : Խօսքս հարուստների վերայ է . իսկ աղքատ կամ միջին կարողութեան տէր մարդիկ ՚ի հարկ է ստիպուած պիտի սանձահարեն իրենց երիտասարդական կրքերը և փախուստ տան առաջինների ընկերակցութիւնից : Դոքա բաժնուած են զանազան խմբերի, որոնցից իւրաքանչիւրը ունի իւր սեպհական որովիչ անունն ու նշանը :

Այս վերջինս բաղկացած է լինում առհասարակ կամ գոյնզգոյն երկրներէից, որ իրենց ճիւղն են ձգում, կամ թէ համաձեւ, համագոյն գտակներէից: Այսպէս իւրաքանչիւր համալսարանի մէջ գտնուում են 10 ից մինչև 15 խումբեր, որոնցից կան՝ որ ուսումնական, կան՝ որ երգեցիկ կամ երաժիշտ խումբեր են. իսկ կան և այնպիսիները, որոնց գլխավոր նպատակն է պատիւ պաշտպանելը և ազնիւ մնալով զրկանք հասուցանողին ՚ի մենամարտութիւն կոչել: Այս վերջինը այնքան սովորական է գարձած, որ կան մինչև անգամ խմբեր, որոնցից մի մի անգամ շաբաթը մի անգամ պարտաւորուած պիտի մենամարտեն, թէ եւ ոչինչ շարժառիթ չը լինի անգամ: Բայց աչքից չը պիտի թողնենք Փերմանացի ուսանողին և լաւագոյն կողմերը. նա ամեն ընդէ մէջ մեծ յարատեւութիւն ունի և մեծ ճշգրտութիւն: Նա ինչ սիրով որ մենամարտում, երգում, զուարճանում ու գարեջուր է խմում, նոյն թարմութեամբ ու յամառութեամբ պարապում է իւր ուսումով: Եւ եթէ դորա վերայ յաւելացնենք այն անթիւ յարմարութիւնները, հիմնաւոր նախապատրաստութիւնն ու ազգային գպրութեան անբաւ հարըստութիւնը, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի մեզ այն ստուար յառաջագիմութիւնն ու գերազանցութիւնը, որ Փերմանացին ցոյց է տալիս օտարազգի երիտասարդաց նկատմամբ:

Փերմանացի համալսարանները առհասարակ ու Լէյպցիգիներ ՚ի մասնաւորի բաժանուում են 4 ֆակուլտէի, այն է 1) Ասպրաֆաւանական. 2) Իրաւաբանական, 3) Բժշկական և 4) Իմաստասիրական: Այս վերջինս բաժանուում է եօթն մասը՝ նագիտութեանց, այն է Ա) Զուտ իմաստասիրութիւն կամ փիլիսոփայութիւն. Բ.)

Լեզուագիտութիւն, որ դարձեալ երեքի է բաժանուում, արեւելեան ու նոր լեզուագիտութեանց. Գ.) Պատմութիւն և աշխարհագրութիւն. Դ.) տեոսական արուեստագիտութիւն. Ե.) քաղաքական և վիճակագրական տնտեսութիւն: Զ.) Համալսողութիւն և Աստեղագիտութիւն. Է.) ՚ի վերջոյ՝ Բնագիտութիւն: Սորանից պարզ տեսնուում է, որ Փերմանացիում գիտութիւնները շատ մասների են վերածած, քան Ռուսաստանում. մինչդեռ Ռուս. համալսարաններն ունին միայն 4-6 մասնագիտութիւն: Փերմանացիներ տալիս է մեզ 12: Եւ այս է, մեր կարծիքով, այն մեծակշիռ պատճառներից մէկը, որ առհասարակ Փերմանացի ուսանողը առաւել խոր է մտած լինում առարկայի մէջ, քան Ռուսաստանցին. վստքն զի գիտութիւնը քանի գնում բաղմանում են և նրանցից ամեն մէկի գրականութիւնը լաւ սեպհականացրելու համար հազիւ թէ բաւական լինի մարդոյս կեանքը: Զը կան այստեղ տարեկան հարցաքննութիւններ, որոշուած է միայն թէ ինչ առարկաներ և քանի վեցամսեակ տիտի լսէ ուսանողը մի ինչ և իյէ մասնագիտութիւն ուսումնասիրելու համար: Մտալուութեան իրաւունք ստանալու համար ուսանողը պարտաւոր է տէրութեանական կոչուած հարցաքննութեան (Staatsexamen) ենթարկուիլ, որ խիստ է և մեծաւ մասամբ գրաւոր: Իսկ առաւել բարձր իրաւունք ստանալու համար ուսումնասէր պատանին պիտի ներկայացնէ մի գիտնական հեղինակութիւն, զոր եւ տիտի պաշտպանէ նա պրոֆեսսորական կաճառի առաջ: Յաջող գիպուածում նա ստանում է դոկտոր պատուանուն և իրաւունքը: Ահա այդ դոքտորներն ունին իրաւունք

ծառայութեան բարձր պաշտօնները ըստանալու . իսկ իրանց հեղինակութեամբ առաւել հռչակաւորութեամբ ընդհանուր — պրօֆեսոր լինելու : Ամեն մի դոքտորական ատտիճան ստացող պարտաւոր է վճարել յօդուտ համալսարանին 200—400 թալեր : Եթէ պատահում է, որ մէկը ցանկանում է ֆայն պատուանուն ունենալ առանց ծառայութեան իրաւունքի, նա՝ ներկայացնելով բոլոր դասախոսութեանց լսած լինելու վերաբերյալ և պարտագրեալ 200—400 թալերը՝ ենթարկւում է մի թեթեւ քննութեան և ստանում իւր դոքտոր պատուանունը : Այդ մեզ փոքր ինչ խորթ կը թուայ, բայց Գերմանացուն համար շատ հասկանալի է . դա կապուած է նորա անցած օրերի հետ, նորա պատմական կեանքի հետ :

Ասպետականութիւնը, ֆէոդալականութիւնը, աննշան տէրութիւնքը իրանց անհամար շքադիրներով ու ծառաներով, մշտական զօրքը և այլն և այլն միմեանց յաջորդելով՝ դարելով կրթում . փարթաւեցնում, շոտլեցնում ու բաժանում էին ժողովրդեան մի փոքրագոյն արտօնաւորութեամբ մասը միւս մեծագոյն մասից, որ ստորուկ էր առաջինի ձեռքին, որ աղքատ էր և ամենայն զրկանքների ենթարկուած : Արտօնաւորութեամբ դասակարգերը, ցածութիւն համարելով ընկերակից լինել կամ հաւատարմիլ սինը բոլորներին, բռնականապէս ամենայն կերպիւ ձգնում էր հեռի մնալ նորանից : Ժամանակի ընթացքի հետ զարգանալով զարգացաւ այդ ուղղութիւնը և չի նայելով

որ վերջին ժողովրդական շարժմանց ժամանակ ստորին դասի իրաւունքները փոքր ինչ բարձրացան, սակայն վերին դասակարգը դեռ եւս նոյն է : Աւելորդ համարելով յառաջ բերել բազմաթիւ փաստեր ու մանրակիտ քննութիւններ, ակնյայտի ցոյց տալու համար ինչքան թանկ է ծախում Գերմանացին իւր պատուանունը, մենք շատանում ենք յառաջ բերելով միայն այս իրողութիւնը, որ բացի այն, որ մարդայ սեպհական անունը կորչում է նրա պատուանունան մօտ, այլ և ամուսնոյ պատուանունը անցնում է և նրա կնոջ . օրինակ՝ ձեր անունը Աշոտ Բագրատունի է և դուք տասնապետ էք, Գերմանացին ձեզ չի կոչիլ ձեր սեպհական անունով, այլ միայն պարոն ասանապետ, այսպէս և պ. Բժիշկ . պ. Գործարար և այլն . այդպէս և ձեր կնոջ՝ եթէ ունիք՝ Գերմանացին առանց նրա սեպհական անունը տալու կոչելու է պիկն ասանապետ, պիկն Բժիշկ . պ. Գործարար, թէ և ձեր կինը ոչ մի այլ ու բէն չիմանար : Այժմ կարծեմ հասկանալի է թէ ինչպէս Գերմանացի համալսարանները օգուտ քաղելով իւր ազգի փողատէրերի թոյլ ու միանգամայն նուստ կողմից, իրան համար արդիւնաբեր աղբիւր է շինել այդ . այժմ հասկանալի է թէ ինչպէս և ինչպէս շատ անգամ լրագրերի մէջ կարդում ենք յայտարարութիւններ թէ այս ինչ համալսարանը ծախում է ամենայն ֆախոշաբէ փերաբերեալ Գործարարի վկայագրեր :

Լ. Երկրիկ .

Ա. Բահաթրեանց :